

Μακεδονικά

Τόμ. 18, Αρ. 1 (1978)

Άγιος Δημήτριος ο Αρμογένης

Αποστ. Ε. Βακαλόπουλος

doi: [10.12681/makedonika.485](https://doi.org/10.12681/makedonika.485)

Copyright © 2014, Αποστ. Ε. Βακαλόπουλος

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Βακαλόπουλος Α. Ε. (1978). Άγιος Δημήτριος ο Αρμογένης. *Μακεδονικά*, 18(1), 27–35.
<https://doi.org/10.12681/makedonika.485>

ΑΓΙΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Ο ΑΡΜΟΓΕΝΗΣ

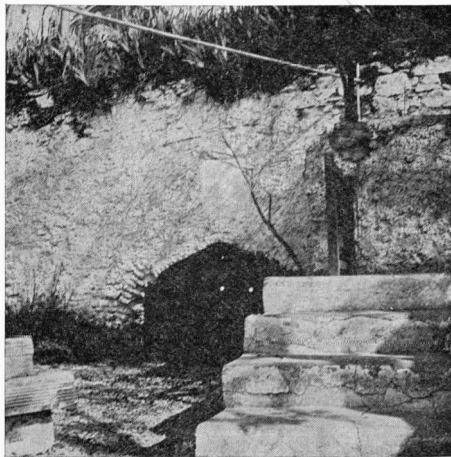
1. Στη μελέτη μου «Ιστορικές έρευνες έξω από τὰ τείχη τῆς Θεσσαλονίκης», πού δημοσίευσα στὸν 17 (1977) τόμο τῶν «Μακεδονικῶν» (σ. 1-39), προσπάθησα, μὲ βάση γραπτὲς μαρτυρίες καὶ τοπογραφικὲς ἀνιχνεύσεις καὶ ἐνδείξεις νὰ ἐντοπίσω ὀρισμένους ἀπὸ τοὺς ἱεροὺς οἴκους πού βρίσκονταν στὰ βυζαντινὰ καὶ μεταβυζαντινὰ χρόνια στὴν περιοχὴ τῶν λόφων ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη καὶ οἱ ὁποῖοι δὲν ἔχουν ἀφήσει σήμερα σχεδὸν καθόλου ἴχνη.

Συνεχίζοντας τὴν ἐρευνά μου αὐτὴ διαπίστωσα πὼς στὶς συλλογὲς τῶν θαυμάτων τοῦ Ἁγ. Δημητρίου, ἀπὸ τὰ γνωστὰ Acta, βιβλίο Γ', τὰ δημοσιευμένα στὴν P.G. τοῦ Migne (τ. 116) ὡς τὴν τελευταία τοῦ περασμένου αἰῶνα (α' ἐκδοσὴ τοῦ 1806, τυπογραφεῖο Νικ. Γλυκύ, καὶ β' τοῦ 1852¹ «ἐκ τῆς ἑλληνικῆς τυπογραφίας τοῦ Φοίνικος», στὴ Βενετία καὶ οἱ δύο μὲ τὸν τίτλο «Θύρα τῆς Μετανοίας ἦτοι Βίβλος κατανυκτικὴ καὶ ψυχοφελεστάτη περιέχουσα κ.λ.» πού ἀποδίδεται, κατὰ τὸν Μανουὴλ Γεδεών, στὸν Ἰωάννη Κομνηνὸ² καὶ ἡ ὁποία περιέχει καὶ «λόγον Ἰωάννου Χαρτοφύλακος Θεσσαλονίκης εἰς τὰ θαύματα τοῦ μυρορρόα μεγαλομάρτυρος Δημητρίου», μεταφερόμενο σὲ ἀπλὴ ἐκκλησιαστικὴ γλώσσα), βρίσκεται ἡ ἀφήγησις ἐνὸς θαύματος τοῦ ἁγίου, τὸ ὁποῖο συνέβηκε σ' ἓνα ἀξιωματοῦχο τοῦ βυζαντινοῦ κράτους. Σύμφωνα μὲ τὴν παλαιότερη γνωστὴ ἀφήγησις τοῦ θαύματος, πού χρονολογικὰ ἀνάγεται ὁπωσδήποτε κάτω ἀπὸ τὸν 10ο αἰῶνα καὶ βρίσκεται στὰ Acta τοῦ Migne (τ. 116, στ. 1393-1396), ὁ ἀξιωματοῦχος εἶχε ἀρρωστήσει μὲ ἀποτέλεσμα νὰ πάθει γενικὴ παράλυσις καὶ νὰ μείνῃ κατάκοιτος. Ἀπελπισμένος ἀπὸ τὶς μάταιες προσπάθειες τῶν γιατρῶν νὰ τὸν θεραπεύσουν ἦλθε στὴ Θεσσαλονίκη καί, κατὰ τὴν παραγγελίαν τοῦ ἁγίου πού τοῦ παρουσιάστηκε στὸν ὕπνο του, ἐπισκέφθηκε τὴ μονὴ τοῦ Ἁγ. Δημητρίου, ἔξω ἀπὸ τὴν πό-

1. Τὴν ὑπόδειξις τῆς «νέας ἐκδόσεως» τοῦ 1852 τὴν ὀφείλω στὸν συνάδελφο κ. Ἰωάννη Φουντούλη. Γιά τὴν ἐκδοσὴ τοῦ 1806 βλ. Ἀ ν δ ρ ε ο υ Πα πα δ ο π ο ὕ λ ο υ Β ρ ε τ ο ὕ, Νεοελληνικὴ φιλολογία, Ἀθῆναι 1854, μέρ. 1, σ. 150-151.

2. Μ. Γ ε δ ε ὡ ν, Ἄθως, Ἀναμνήσεις-Ἐγγραφα-Σημειώσεις, Κωνσταντινούπολις 1885, σ. 225-226 ὑποσ. 115. Γιά τὸν Ἰωάννη Κομνηνὸ βλ. Πα πα δ ο π ο ὕ λ ο υ Β ρ ε τ ο ὕ, ἔ.ἀ., μέρ. 1, σ. 209. Πρβλ. καὶ σ. 48, 70-71. Ὁ ὑπότιτλος τοῦ κεφαλαίου τοῦ σχετικοῦ μὲ τὰ θαύματα τοῦ Ἁγ. Δημητρίου, τὰ περιεχόμενα στὴ συλλογὴ «Θύρα τῆς Μετανοίας...» ἔχει ὡς ἐξῆς: «Ἀπὸ τὰ ὁποῖα, τὰ μὲν μερικὰ, ἐγράφησαν παρὰ τοῦ ἐν Μοναχοῖς Δαμασκηνοῦ τοῦ ὑποδιακόνου καὶ Στουδίτου· τὰ δὲ λοιπὰ, εἰσι ταῦτα· ἐπομένως ὅσα μνημονεύονται στὴ συλλογὴ αὐτὴ στὴν ἀπλὴ γλώσσα γράφθηκαν ἀπὸ τὸν Ἰωάννη Κομνηνὸ.

λη. Κοντὰ στὴ μονὴ αὐτῇ, μέσα ἀπὸ ἓνα σχίσμα βράχου ἔτρεχε γλυκὸ, καθαρὸ καὶ μέτρια ψυχρὸ νερό. Μὲ τὸ νερὸ αὐτὸ ἦ, καλύτερα, μὲ τὸ ἀγίασμα αὐτό, ράντισε ὁ ἀξιωματοῦχος τὶς ἀρθρώσεις του ποὺ εἶχαν πάψει νὰ λειτουργοῦν καὶ ἄρχισε νὰ κινεῖ τὰ χέρια του, ἔπειτα τὰ πόδια του, σηκώθηκε καὶ ἄρχισε νὰ βαδίζει δικηρύσσοντας τὸ θαῦμα. Ἀπ' αὐτὸ τὸ θαῦμα ὁ μεταγαλομάρτυρας Δημήτριος πῆρε τὸ ἐπίθετο Ἀρμονόγης, δηλαδή ὁ ἅγιος ποῦ

Εἰκ. 1. Τάφος δεοβίση

θεραπεύει τοὺς ἀρμούς, τὶς κλειδώσεις. Ἀλλὰ ἂς ἀφήσουμε τὸν ἀνώνυμο συγγραφέα ν' ἀφηγηθεῖ ὁ ἴδιος τὸ θαῦμα, γιὰ νὰ ἔχουμε ἐμπρὸς μας τὸ ἴδιο κείμενο καὶ νὰ κάνουμε ἔπειτα τὶς παρατηρήσεις μας. Διορθώνω τὰ ὀρθογραφικὰ λάθη τοῦ κειμένου.

Κεφ. Δ'

«σκζ'. Μικρόν τι τοῦ ἄστεος ἀπωτέρω, τῆς Θεσσαλονίκης φημί, πηγὴ τις δι' ἡδέος καὶ καθαροῦ πρόεισι, ψυχροῦ μὲν ὅσον ψαῦσαι καὶ διαφανοῦς νάματος, ἄλλως δὲ ἡδίστου καὶ ἀγαθοῦ πόματος· πέτρας γὰρ ὑπερεκχεῖται τὸ ρεῖθρον ἀποτόμου φυσικῇ τινι διεβρήγμενης τομῇ, καὶ σφοδρὸν ὁμοῦ τι καὶ ἄφθονον τοῦτο ἀποβλυζούσης. Ταῦτά τοι καὶ τὸ χωρίον τινὲς τῶν ἄνω τοῦ χρόνου πλούτῳ κομώντων τῆς εὐκαιρίας ἀγάμενοι, ἀγαθῶν ἀνδρῶν τοῦτο καὶ θείων ἀπέφηναν οἰκητήριον· ναὸν μὲν ἐκεῖσε κατὰ τὸ ἐγχαωροῦν ἐπὶ τῇ ὀνόματι τοῦ μεγάλου Δημητρίου δειμάμενοι, πηγὴν δὲ ὡς ἀληθῶς θαυ-

μάτων καὶ ἰάσεων ἄβυσσον τὸν χῶρον ἀποδειξάμενοι. Ἄνδρι οὖν τινι τούτων δὴ τῶν ταῖς βασιλικαῖς ἐξυπηρετουμένων διακονίαις συνέβη ποτὲ νόσῳ περιπεσεῖν, τὴν Θεσσαλονίκην παριόντι καὶ πάσας αὐτῷ τὰς χρηστοτέρας προσδοκίας περιαιρεθῆναι, ἅτε δὴ τοῦ κακοῦ μῆτε ἱατρῶν τέχναις εἰκόντος, καὶ τῷ χρόνῳ μᾶλλον ἐπιδιδόντος πρὸς τὸ χαλεπώτερον.

σκη'. Παρεῖτο μὲν γάρ αὐτῷ ἅπαν τὸ σῶμα, ἐλέλυντο δὲ ἁρμονίαι καὶ διερρύθηκσαν, καὶ εἴ τι τῶν σαρκῶν μὴ τῇ νόσῳ προδεδαπάνητο, διώδει τοῦτο καὶ ἐξώγκωτο, ὥς μὴδὲ ἀφῆν οἶον τε εἶναι τῶν θεραπευόντων προσίσεσθαι. Ἐκεῖτο οὖν τὰ καθ' ἑαυτὸν ἀπογόνους καὶ τοῖς τῶν ἀλγεινῶν ἀφορήτοις συν-

Εἰκ. 2. Ἡ θέσις Σέιχ Σοῦ, ὅπου ἡ βυζαντινὴ μονὴ τοῦ Ἀγίου Δημητρίου τοῦ Ἀρμογένη

εχῶς κατατιτρωσκόμενος βέλεσι, ἥδη που τὰ τελευταῖα πνέων καὶ ὅσον οὕτω τὴν ψυχὴν ἐξαφεῖναι ταῖς ἀλγηδόσι караδοκῶν. Ὅναρ οὖν θεῖον ὁ θεὸς ἐπέστη Δημήτριος, καί, Εἰ τῆς ἰάσεως, ὃ οὗτος, ἱμεῖρη τυχεῖν, πρὸς τὸ ἔξω τοῦ ἄστεος, εἶπεν, ἐμὸν ἄπιθι τέμενος, ὃ Πηγὴν ὀνομάζουσι, μελλήσας μὴδὲ βραχὺ χεῖράς τε γάρ τοῦ ὕδατος καὶ πόδας νιψάμενος καὶ αὐτόθι περιρραντίσας τὸ πρόσωπον, τῆς υγείας οὐκ ἄμοιρήσεις. Εἰμὶ δὲ ὁ ταῦτά σοι προστάσων Δημήτριος, τῶν δὲ τῆς πόλεως κηδεμῶν καὶ τῶν ἐν ἀσθενείαις ἄριστος ἱατρός.

σκθ'. Ἡ μὲν οὖν ὄψις ταῦτα προσέττατε. Πῶς δέ, ἔφη ὁ κείμενος, πορευθήσομαι, πάντων μοι διαλελυμένων τῶν μελῶν, καὶ μὴ μόνον αὐτὸς πρὸς κίνησιν ἐξηπορημένος, ἀλλὰ καὶ ψαῦσαι τίς μου βουληθεῖη, δριμυτέραις ὀδύναις βαλλόμενος τοῦτο ἐμοὶ καὶ λίαν ἐστὶν ἄπορον, πανταχόθεν παρειμένῳ καὶ ἐξησθηνεκότι. Ἄλλ' ὁ φανεῖς ἐκεῖνος αὐτόντειρος, ὁ θεὸς Δημήτριος, Ἄπιθι οὖν, ἄνθρωπε, τάλλα παρὰ φαῦλον θέμενος, ἔλεγε, καὶ τῆς ἰάσεως τεύξῃ. Ἦγετο οὖν φοράδην, οὐ γάρ ἦν ἀπειθεῖν, καὶ τῷ τεμένει προσέρριπτο, ἐλαίῳ τε ἀγίῳ πρὸς τῶν νοσοκομούντων περιχρισθεὶς καὶ τῷ θεῷ

ἐκείνῳ, ὡς ἐκέλευσεν ὁ φανείς, περιαντλησάμενος ὕδατι. Τῆς αὐτῆς οὖν ἦκε νυκτὸς ὁ ἄγρυπνος ἱατρὸς πρὸς τὸν κάμνοντα, καὶ αὐθις εἰ ὑγιαίνει ἐπήρετο· ὁ δέ, Καὶ λῖαν, ἔφη, ἀνιάτως ἔχω, μήπω καὶ νῦν τῶν χρηστοτέρων παρόντων.

σλ'. Τῆς χειρὸς οὖν τούτου δεξάμενος καὶ σφοδρότερον διακινήσας, ὁ μὲν διωπνισθεὶς ὁ νοσῶν τορὸν τι καὶ διωλύγιον ἀνεβόησε καὶ συνεχῶς ἀπόφωξεν· τὸ δὲ τῶν θεραπόντων καὶ ὅσον ὑπὸ φιλανθρωπίας παρῆν πληθός, συνδεδραμηκὸς καὶ ὡς τελευταῖα πνέοντος ἤδη συναποθρηγνύοντων ἀπάντων, ὁ μὲν ἀμυδρᾷ τῇ φωνῇ ὁ νοσῶν διεξῆει αὐθις τὰ ὁραθέντα. Οἱ δὲ ἐπεβοῶντο τὸν μάρτυρα ἐκείνον τοῦτον ὑπάρχειν, καὶ ἀριδὴλως αὐτῷ ἐπιφανῆναι ἔλεγον, καὶ πρὸς τὸ εὐθυμότερον τὸν κείμενον ἐπανήγον. Ὁ δὲ πρῶτα μὲν τὴν χεῖρα ἡρέμα κινήσας, πρὸς δὲ καὶ τοὺς πόδας ἠπλωμένους τέως ἐκ πρώτης ἔτι καταβολῆς περιστείλας, καὶ αὐθις ἐκτείνας ὕδωρ τε ἐξαιτησάμενος τῆς ἀλεξικάκου ἐκείνης πηγῆς, καὶ ἀπονίψας αὐτόν, ὁ μὴδὲ πρὸς βραχὺ πρότερον ἑαυτὸν μετάρων ἢ ὅλως μετανικῶν, ὕμνει τε τὸν τοσοῦτον θαυματουργὸν καὶ παντοδαποῖς ἐξετίμα εὐχαριστηρίοις ᾠδαῖς, καὶ τῆς κλίνης ἤδη που ὑπεξαναστάς, ἐβάδιζε τε ἀρτίοις ποσὶ, καὶ τὸ τερατουργηθὲν ἀσιγῆτοις ἐξηγεῖτο βοαῖς, ὡς ἐντεῦθεν ἐκχυθῆναι μὲν πάντας τοὺς ἄστεος πρὸς τὸ τοῦ μάρτυρος ἀποδραμεῖν οἰκητήριον· ἡμερῶν δὲ οὐκ ὀλίγων παννυχίστι καὶ ἡμερινοῖς ὕμνοις τὸ Θεῖον γεραίρειν, τό τε τοῦ μάρτυρος τέμενος παρὰ τῶν ιδιωτῶν καὶ βαναύσων τὴν ἐπωνυμίαν ἀλλάξασθαι, καὶ ἀντὶ Δημητρίου Ἀρμογένην τὸ ἀπὸ τοῦδε καλεῖσθαι, τὴν τῶν ἀρμονιῶν πάρεσιν καὶ διάλυσιν συνδήσαντος ἀρρήτῳ τινὶ καὶ θαυμαστῇ χειρουργίᾳ, καὶ αὐθις συναρμωσαμένου τοῦ μάρτυρος» (P. G. Migne, τ. 116, σ. 1393-1396).

Τὸ παραπάνω κείμενο, γραμμένο ἀπὸ ἄγνωστο συγγραφέα μετὰ τὸν 8ο αἰ.¹, ἀφηγεῖται θαῦμα ποῦ ἔγινε σὲ ἐποχὴ ποῦ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ καθοριστεῖ². Ὁ συγγραφέας τὸ ἔχει ἀκουστὰ καὶ δὲν μνημονεύει καθόλου τὸ χρονικὸ διάστημα ποῦ μεσολάβησε ὡς τὰ χρόνια του³. Πάντως ἡ μονὴ εἶναι γνωστὴ ὄχι μόνο στοὺς κατοίκους τῆς Θεσσαλονίκης, ἀλλὰ καὶ σὲ πολλοὺς μακριὰ ἀπ' αὐτήν, ὅπως εἶναι ὁ βασιλικὸς ἄρχοντας ποῦ ἔρχεται ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη, γιὰ νὰ θεραπευθεῖ.

Ἡ περιγραφὴ αὐτὴ τοῦ θαύματος, ὅσο γνωρίζω, δὲν κίνησε τὴν περιέργεια καὶ τὴν προσοχὴ τῶν ἐρευνητῶν, γιατί αὐτοὶ στράφηκαν σχεδὸν ἀπόλυτα στὴ μελέτῃ τῶν κειμένων ποῦ ἀναφέρονται στὶς ἐπιδρομὲς τῶν Σλάβων καὶ στὴ χρονολογικὴ διευκρίνησι καὶ κατάταξι αὐτῶν⁴.

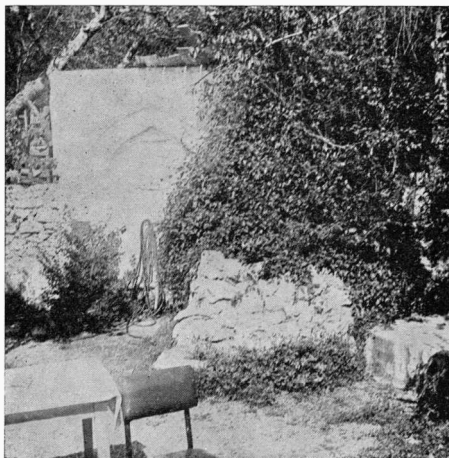
1. P. G., τ. 116, στήλη 1393.

2. Ἐ. ἀ., στ. 1095, § 23.

3. Ἐ. ἀ., στ. 1396 ὑποσ. 22.

4. Βλ. Ἀ. π. Ε. Βακαλόπουλος, Ἱστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, ἐκδ. Β', Θεσσαλονίκη 1974, τ. 1, σ. 17, ὅπου καὶ βιβλιογραφία.

Ἐξετάζοντας τὸ κείμενο ὡς πρὸς τὶς τοπογραφικὲς τοῦ ἐνδείξεις διαπιστώνω ὅτι λίγο ἔξω ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη (χωρὶς νὰ σημειώνεται καμιά ἄλλη ἐνδειξη προσανατολισμοῦ) βρισκόταν ἡ πηγὴ τῆς μονῆς τοῦ Ἁγ. Δημητρίου καὶ ὅτι ἐβγαίνει τὸ νερὸ ἀπὸ ρωγμὴ βράχου. Σὲ ἄλλη μεταγενέστερη καὶ περισσότερο σύντομη ἀφήγηση τοῦ θαύματος ἀπὸ τὸν χαρτοφύλακα τῆς Ἐκκλησίας τῆς Θεσσαλονίκης Ἰωάννη Σταυράκιον¹, πού, κατὰ τὸν Krumbacher, εἶναι ἄγνωστο πότε ἐξῆσε², ἀσφαλῶς ὅμως μετὰ τὸν 12ο

Εἰκ. 3. Ἡ τουρκικὴ πηγὴ

αἰ., ὅπως φαίνεται ὄχι μόνο ἀπὸ τὴν περιληπτικὴ ἀπόδοση τοῦ θαύματος καὶ τὸ ὕψος, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἀφήγηση γιὰ τὸν αὐτοκράτορα Μανουὴλ Α' Κομνηνὸ (1143-1180), βλέπουμε νὰ προστίθενται νέα στοιχεῖα: ὅτι ἡ μονὴ βρίσκεται πρὸς ἀνατολὰς τῆς Θεσσαλονίκης, ὅτι τὸ νερὸ «ἐξαναβλύζει διερωργίας οὕτως ἐκ φύσεως» καὶ ὅτι ὁ τόπος ἔχει φυσικὲς καλλονές καὶ «πεδιάσιν ἐξομαλίζεται καὶ αὔραις λεπταῖς τυγχάνει περιπνεόμενος»³. Τὰ ἐνδιαφέροντα αὐτὰ στοιχεῖα μᾶς κάνουν νὰ θυμηθοῦμε τὴν ὡραία περιγραφὴ τῆς

1. Ἰωακείμ Ἰβηρίτου, Λόγος Ἰωάννου Σταυρακίου εἰς τὰ θαύματα τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, «Μακεδονικά» 1(1940) 324-376.

2. Κ. Κρουμβάχερ, Ἱστορία τῆς βυζαντινῆς λογοτεχνίας, Ἀθῆναι 1900, τ. 1, σ. 385.

3. Ἰωακείμ Ἰβηρίτου, ἔ.α., «Μακεδονικά» 1(1940) 365.

ἀνατολικά τῆς Θεσσαλονίκης περιοχῆς, τὴν ὁποία κάνει ὁ Ἰωάννης Καμινιάτης, προτοῦ ἐξιστορήσει τὴν ἄλωσή της ἀπὸ τοὺς Σαρακηνοὺς στὰ 904¹.

Τὶ σημαίνουν οἱ προσθήκες αὐτές, προερχόμενες ἀπὸ ἓνα Θεσσαλονικέα χαρτοφύλακα τῆς Ἐκκλησίας; Τί ἄλλο παρὰ ὅτι ὁ Σταυράκιος ποὺ γνόριζε καλὰ ἀπὸ αὐτοψία τὸν τόπο καὶ τὴ μονὴ τοῦ Ἀγ. Δημητρίου τοῦ Ἀρμογένῃ (ὅπως γράφει ἀντὶ Ἀρμογένῃ), μᾶς δίνει μιὰ πληρέστερη εἰκόνα τοῦ τόπου καὶ τοῦ περιβάλλοντος. Τὰ ἴδια σχεδὸν ἐπαναλαμβάνει, ἢ καλύτερα διασκεύζει, καὶ ὁ παραφραστὴς τοῦ Σταυρακίου στὴ νεοελληνικὴ ἐκκλησιαστικὴ γλῶσσα, ὅπως βλέπουμε στὴν κατωτέρω περιγραφή:

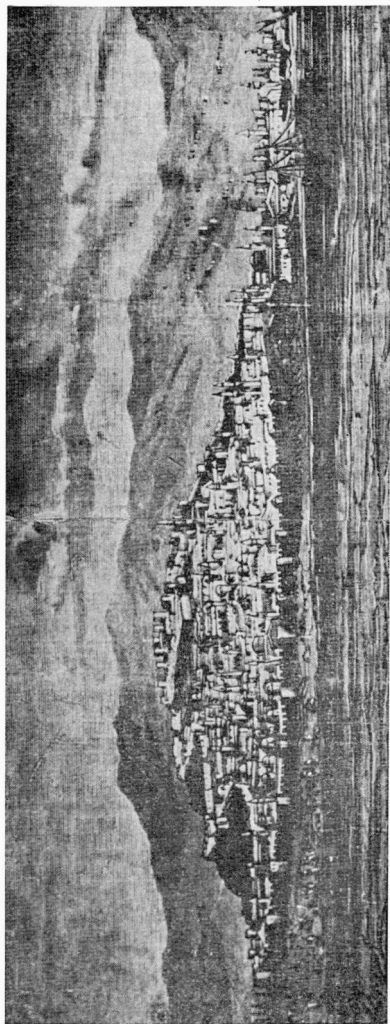
«Ἀκούσατε καὶ ἄλλο θαῦμα τοῦ Ἀγίου, διὰ τὸ νὰ ὑμνήσητε τὸν Θεόν, ὁποῦ ἐδόξεσε τόσον τὸν Ἅγιον. Πρὸς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τοῦ κάστρου, εἶναι τόπος πολλὰ εὐμορφος, καὶ ἔχει λιβάδια καλὰ, ἀέρας εὐκράτους, καὶ δένδρα κάρπιμα πολλὰ· ἐξόχως δέ, μίαν βρύσιν νεροῦ εὐμορφῃ, μὲ νερὸν γλυκὸν καὶ ψυχρὸν, καὶ ἀναβρῦζει ἀπὸ μίαν πέτραν σχισμένην ἄνωθεν καὶ ἐξ ἄρχῃς. Καὶ διὰ τὸ ἦναι ὁ τόπος ἐκεῖνος πολλὰ χαριτωμένος μὲ τὰ καλὰ ὅπου ἔχει, ἐπαραινέθη ἓνας ἄρχοντας Χριστιανὸς, καὶ ἔκαμεν ἐκεῖ μίαν Ἐκκλησίαν, εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Ἀγίου Δημητρίου· ἔκαμε δὲ καὶ ὁσπῆτια τριγύρου, καὶ ἔκατοίκησαν πολλοὶ μοναχοί. Εἰς ἐκείνην δὲ τὴν Ἐκκλησίαν, ἀπὸ θαυματουργίαν τοῦ Ἀγίου, ἀνέβλυσε νερὸν ὠραιότατον. Λοιπὸν, ἔσαν καιρὸν ἦρθεν εἰς τὴν Θεσσαλονικὴν ἓνας ἄρχοντας... Καὶ ἐκείνην τὴν ὥραν, μὲ τὸ νὰ ἰατρεύθῃ ὁ ἄρχων ἐκεῖνος εἰς ὅλα τὰ μέλη καὶ ἄρμους, τὴν ὀνόμασεν ὁ λαὸς βρύσιν Ἀρμουμένην»². Στὴ νεοελληνικὴ διασκευή ποῦ γράφεται ἐπὶ τουρκοκρατίας δὲν προστίθεται κανένα ἄλλο στοιχεῖο ποὺ νὰ διευκολύνει τὸν ἐντοπισμὸ τῆς πηγῆς ἢ τῆς μονῆς οὔτε καὶ ἀναφέρεται ὅτι ὑπῆρχε καὶ λειτουργοῦσε ἡ μονή. Καμιὰ μαρτυρία. Γιατί ἄραγε; Θὰ προσπαθήσω νὰ τὸ αἰτιολογήσω παρακάτω.

Μὲ μόνον λοιπὸν τὰ παραπάνω ἐλλιπῆ στοιχεῖα πρέπει νὰ στραφοῦμε πρὸς τὴν ἀναζητήσή τους. Ἀνατολικά τῆς πόλης καὶ σὲ μικρὴ ἀπόσταση ὑπάρχουν δύο πηγές νεροῦ, ἡ μία εἶναι τὸ ἅγιασμα τοῦ σημερινοῦ Ἀγ. Παύλου καὶ ἡ ἄλλη τοῦ Σείχ Σοῦ, ποὺ θὰ μπορούσε νὰ πεῖ κανεὶς ὅτι ἐβγαίνουν ἀπὸ σχισμένο βράχο. Στὰ μέσα ὅμως τῆς τουρκοκρατίας, ἐπὶ τοῦ μητροπολίτη Μελετίου (1671-1680), ἡ πηγὴ τοῦ Ἀγ. Παύλου εἶναι γνωστὴ — κατὰ βυζαντινὴ ἀσφαλῶς παράδοση—στοὺς Θεσσαλονικεῖς καὶ εἶναι στὰ χέρια τῶν Χριστιανῶν³, ἐνῶ ἡ ἀντίστοιχη τοῦ Σείχ Σοῦ, ὅπου τὸ σημερινὸ

1. Ἰωάννου κληρικοῦ καὶ κουβουκλείστου τοῦ Καμινιάτου εἰς τὴν ἄλωσιν τῆς Θεσσαλονίκης, ἐκδ. G. Böhlig, Βερολίνο-Ἐδιμβούργο 1973, σ. 7.

2. Γράφε: Ἀρμουγένῃ.

3. Κωνστ. Α. Βακαλόπουλου, Ἀνέκδοτα ἱστορικὰ στοιχεῖα ἀναφερόμενα στὴν Μακεδονίαν πρὶν καὶ μετὰ τὸ 1821, Θεσσαλονικὴ 1975, σ. 11-15.

Εἰκ. 4. Ἡ Θεσσαλονίκη τὸ 1876 κατὰ τὸν Hubert Glerget

καφενεῖο, εἶναι στὰ χέρια τῶν μουσουλμάνων ἀπὸ τὴν ἀρχὴ κιόλας τῆς ἀλώσεως τῆς πόλεως. Στὴν προαναφερόμενη μελέτῃ μου «Ἱστορικές ἔρευνες ἔξω ἀπὸ τὰ τείχη τῆς Θεσσαλονίκης», ἔχοντας ὑπ' ὄψιν μου τὸ παλιὸ τουρκικὸ κτίσμα, τὸ σωζόμενο ὡς σήμερα καὶ τὸ ὁποῖο θεωρῶ τάφο (türbe) δερβίση (εἰκ. 1) εἶχα γράψει τὰ ἑξῆς: «Ἡ γνώμη μου εἶναι ὅτι στὸν τόπο αὐτὸν θὰ ὑπῆρχε, ὅπως καὶ συνέβαινε συνήθως, βυζαντινὸ ἱερὸ ἱδρυμα, καταστραμμένη μονὴ ἢ ἀγίασμα, ποὺ καταλήφθηκε ἀπὸ τὸν ζηλωτὴ δερβίση, τὸν ὁποῖο ἔπαιτα τίμησαν οἱ ὁπαδοὶ του. Ἴσως ἀνάγεται στὰ χρόνια μετὰ τὴν ἄλωση τῆς Θεσσαλονίκης στὰ 1430 ἀπὸ τοὺς Τούρκους»¹. «Ἄν λοιπὸν ἀποκλείσουμε τὸ ἀγίασμα τοῦ Ἀγ. Παύλου, δὲν μένει πιά καμιά ἀμφιβολία ὅτι στὴ θέσῃ τοῦ σημερινοῦ μουσουλμανικοῦ τάφου, πρέπει ν' ἀναζητήσουμε τὴ μονὴ τοῦ Ἀγ. Δημητρίου τοῦ Ἀρμογένῃ (εἰκ. 2) καὶ τὸ ἀγιάσμα του. Ἡ πρώτη μάλιστα θέσῃ τῆς πηγῆς πρέπει νὰ ἦταν ἀριστερὰ τοῦ καφενεῖου, ὅπου ἄλλωστε σώζεται καὶ τὸ εἰδικὸ τουρκικὸ κτίσμα (εἰκ. 3).

Ὡς πρὸς τὴν τύχῃ τῆς μονῆς τοῦ Ἀγ. Δημητρίου τοῦ Ἀρμογένῃ στὰ ἴδια σχεδὸν συμπεράσματα καταλήγει καὶ ὁ σχολιαστὴς τοῦ βυζαντινοῦ κειμένου, ὁ ὁποῖος ὅμως, ἐπειδὴ ἔχει καταληφθεῖ ἡ μονὴ ἀπὸ τοὺς Τούρκους ἀδυνατεῖ νὰ ἐντοπίσει τὴ θέσῃ τῆς: «...verum anne prius quoque mos hic, sacro illo loco a Turcis forte pariter occupato, abrogatus modo penitus non sit, compertam haud habeo»². Ἐπομένως, τώρα, ὅλες οἱ πιθανότητες συγκλίνουν νὰ ὑποθέσουμε ὅτι στὴ σημερινὴ θέσῃ τοῦ παλαιοῦ καφενεῖου τοῦ Σείχ Σοῦ ὑψωνόταν ἡ βυζαντινὴ μονὴ τοῦ Ἀγ. Δημητρίου τοῦ Ἀρμογένῃ. Ἀξιοσημείωτο εἶναι ὅτι στὴ θέσῃ αὐτὴ εἰκονίζεται ἀρκετὰ μεγάλο οἰκοδόμημα σὲ ἀποψη τῆς Θεσσαλονίκης τῶν μέσων Ἰσως τοῦ 19ου αἰ., τὴν ὁποία δημοσίευσα στὴν προηγούμενη μελέτῃ μου γιὰ τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἱδρύματα ἔξω ἀπὸ τὰ τείχη τῆς³ (Πρβλ. καὶ εἰκ. 4 τῆς Θεσσαλονίκης στὰ 1976, κατὰ τὸν Hubert Glerget). Δὲν μπορῶ ὅμως νὰ βεβαιώσω μὲ ἀπόλυτὴ εὐθύνῃ ὅτι πρόκειται γιὰ τὸ ἴδιο κτίσμα.

Τώρα ὡς πρὸς τὸ ἐπίθετο τοῦ Ἀγίου νομίζω ὅτι ὁ ὀρθότερος τύπος βρίσκεται στὴν παλαιότερη ἀφήγησις καὶ εἶναι Ἀρμογένῃς καὶ ὄχι Ἀρμουγένῃς ἢ Ἀρμουμένῃς (στὴ νεοελληνικὴ διασκευή, ἴσως κατὰ παρανάγνωσις), ὅτι εἶναι πανάρχαιος καὶ ὅτι προέρχεται ἀπὸ τὴ σύνθεσις τῶν λέξεων ἀρμός+ὕγιαίνω, ὅπως μὲ ἐβεβαίωσε ὁ κ. Βασ. Φόρης, διευθυντὴς τοῦ Ἰδρύματος Τριανταφυλλίδῃ. Ἡ σύνθεσις δὲν θὰ ἦταν καὶ δύσκολη γιὰ τὸν εὐφάνταστο καὶ ἀπλὸ λαὸ ποὺ συνέρρευσε καὶ ἔμεινε κατὰπληκτος ἀπὸ τὸ θαῦμα: «...τότε τοῦ μάρτυρος τέμενος παρὰ τῶν *ιδιωτῶν καὶ βαναύσων* τὴν ἐπωνυμίαν

1. Ἀ. π. Βακαλοπούλου, ἑ.ἀ., «Μακεδονικά» (17/1977) 31.

2. Ἀποστ. Βακαλοπούλου, Ἱστορικές ἔρευνες, «Μακεδονικά» 17(1977) 29.

3. P.G. τ. 116, στ. 1396.

ἀλλάξασθαι, καὶ ἀντὶ Δημητρίου Ἄρμογένην τὸ ἀπὸ τοῦδε καλεῖσθαι, τὴν τῶν ἁρμονιῶν πάρεσιν καὶ διάλυσιν συνδῆσαντος ἀρρήτῳ τινὶ καὶ θαυμαστῇ χειρουργίᾳ καὶ αὐθις συναρμολογημένου τοῦ μάρτυρος»¹. Δηλαδή οἱ ἄνθρωποι τοῦ λαοῦ μὲ ἐλεύθερη φαντασία δημιουργήσαν, σὲ μιὰ καίρια στιγμή, ἕνα δεύτερο συνθετικὸ -γένης, παραβλέποντας βέβαια τὴν ὀρθογραφία καὶ ἀνάγοντάς το στὸ ρ. *ὕγιαίνω* - *γιαίνω*, ποῦ καὶ σήμερα σημαίνει *ὕγιαίνω* (ἀμετάβατα), ἀλλὰ καὶ θεραπεύω (μεταβατικά).

ΑΠΟΣΤ. Ε. ΒΑΚΑΛΟΠΟΥΛΟΣ

R É S U M É

Apostolos E. Vacalopoulos, St. Demètre l'Armogène.

Parmi les fondations religieuses qui se trouvaient au dehors des murailles de Salonique et qui étaient détruites pendant les derniers siècles du Byzance, est compté aussi le couvent de St. Demètre l'Armogène, son eau bénite ayant une grande renommée à la vertu de guérir. En me basant sur quelques éléments qui nous sont offerts de la part des Acta des miracles de St. Demètre et aussi de la narration des quelques uns d'entre eux par le Chartophylax de la métropole de Salonique Ioannis Stavrakios, je cherche le couvent détruit à l'est de la ville à Seich-Sou, où est conservé le tombeau d'un derviche (türbe). C'est fort probable qu'après la prise de Salonique en 1430 le couvent byzantin a été remplacé par un teké de derviches.

1. P.G., τ. 116, στ. 1136, σχ. 93.